

UOT.336.71

**TARAZLI REGIONAL İNKİŞAF VƏ DAYANIQLI BANK FƏALİYYƏTİNİN
BİRGƏ TƏNZİMLƏNMƏSİNİN METODİKİ VƏ İNFORMASIYA ASPEKTLƏRİ****A. E. QULİYEVƏ****AKTN Kənd Təsərrüfatının İqtisadiyyatı ET İnstitutu**

Məqalədə Azərbaycanda həyata keçirilən regional inkişaf siyasətinin nəticələrinə, tarazlı və dayanıqlı inkişafın elmi- nəzəri müddəalarına münasibət bildirilmişdir. Ölkədə tarazlı regional inkişaf və dayanıqlı bank fəaliyyətinin birgə tənzimlənməsi imkanları araşdırılmış, həmin imkanların reallaşdırılmasının metodiki və informasiya problemlərinin həlli istiqamətləri müəyyənləşdirilmişdir.

Açar sözlər: region, tənzimləmə, tarazlıq, dayanıqlı inkişaf, bank sistemi.

Azərbaycan iqtisadiyyatının son dövrlərdə əldə etdiyi uğurlarda regional inkişaf siyasətinin rolu böyükdür. Bu siyasətin prioritetləri ölkənin bütün regionlarının dinamik və tarazlı inkişafın təmin edilməsidir. Ölkə regionlarının tarazlı sosial-iqtisadi inkişafı məhsuldar qüvvələrin yerləşdirilməsi proseslərinin tənzimlənməsində müvafiq mənbələrdə kifayət qədər geniş surətdə şərh olunan metodiki yanaşmalardan istifadəni istisna etmir. Bununla belə, tənzimləmə sayəsində sinergetik effektin əldə edilməsi iqtisadiyyatın tənzimlənməsi sisteminə xüsusi yanaşma sayəsində mümkündür. Ərazi inkişafının və bank fəaliyyətinin dayanıqlılığının təmin edilməsində əldə edilməsi gözlənilən sinergetik effekt, sistem əmələgətirən digər üsul və vasitələrlə yanaşı, birgə tənzimləmə sisteminin əsas elementlərinin formalaşmasını tələb edir.

Dayanıqlı və tarazlı inkişaf anlayışları arasında fərqli və oxşar cəhətləri vardır. Bununla belə oxşar cəhətlərin üstünlüyündən danışmaq mümkündür. İlk növbədə, bu perspektivə hesablanan dayanıqlı inkişafın bir müvazinət (tarazlıq) halından digərinə keçidini nəzərdə tutması ilə əlaqədardır. Digər tərəfdən, maliyyə-bank sahəsində fəaliyyətin dayanıqlılığı müvafiq münasibətlərin iştirakçılarının mənafeələrinin uzlaşdırılmasında tarazlıq nöqtələrinin az-çox əyani trayektoriya əmələ gətməsində ifadə olunur. Regional inkişafda bankların rolu baxımından inkişafın dayanıqlıq və tarazlıq parametrlərinin oxşar və fərqli cəhətlərinin tənzimləmə müstəvisində səciyyələndirilməsi məsələlərinə münasibət bildirəcəyik.

Tarazlı regional inkişaf və dayanıqlı bank fəaliyyətinin birgə tənzimlənməsi sisteminin formalaşması regionda baş verən əsas iqtisadi proseslərin məqsədyönlü təşhix edilməsini nəzərdə tutur. Haqqında danışılan təşhihlərin tempi, əhatə dairəsi və komplekslik dərəcəsi regionların dinamik və tarazlı inkişafı tələblərinə bankların adekvat reaksiya verməsi imkanlarını şərtləndirən mühüm amildir. Bu zaman nəzərə almaq lazımdır ki, dövlət regional inkişafın tarazlığını təmin

etmək üçün, hər şeydən əvvəl resurslardan istifadəni, gəlirlərin bölgüsünü və fiskal prosesləri tənzimləməlidir.

Regionda sosial-iqtisadi proseslərin tənzimlənməsində kompleksliyin təmin edilməsi imkanları kifayət qədər tədqiq olunmamışdır. Məsələ ondadır ki, regionun sosial-iqtisadi inkişafının tənzimlənməsinin üsul və vasitələrinin birgə tətbiqi imkanları qiymətləndirilsə də, ümumilikdə tənzimləmənin metodiki və informasiya təminatının inkişafında kompleksliyin təmin olunmasının bir çox istiqamətlərində ciddi irəliləyişlər əldə edilməmişdir. Bu baxımdan tarazlı regional inkişaf və dayanıqlı bank fəaliyyətinin birgə tənzimləmə sisteminin formalaşması məsələləri, həmin sistemin inkişafının metodiki və informasiya aspektləri xüsusi diqqətə layiqdir.

Qloballaşma proseslərinin intensivləşdiyi və bununla yanaşı həmin proseslərin ziddiyyətlərinin heç də azalmadığı müasir dövrdə bank fəaliyyəti və iqtisadi fəallığın davamlılığı arasındakı qarşılıqlı əlaqələr diqqətdən kənarda qalmamalıdır. Məsələ ondadır ki, bank sistemində geniş çeşiddə bank xidmətləri və məhsullarının təqdim olunduğu hazırki şəraitdə bank fəaliyyətinin səmərəliliyi, habelə ölkənin iqtisadi təhlükəsizliyinin təminatı məsələləri xüsusi aktualıq kəsb edir. Unutmaq olmaz ki, iqtisadi təhlükəsizliyin və milli bank sisteminin dayanıqlılığının təminatı məsələləri vahid kontekstdə nəzərdən keçirilməli məsələdir. Bu və digər səbəblərdən tarazlı regional inkişaf və dayanıqlı bank fəaliyyətinin birgə tənzimlənməsi, o cümlədən risklərin səmərəli idarə edilməsi məsələləri gündəlikdə olmalıdır. Bu məqsədlə risklərin idarə edilməsi proseslərinin hüquqi, institutsional, və informasiya aspektləri kompleks surətdə araşdırılmalı, risklərin aşağı salınması üzrə tədbirlər əsaslandırılmalıdır.

Regional siyasət sosial-iqtisadi inkişafın dövlət tənzimlənməsi sisteminin fəaliyyətində mühüm rol oynamaqla tarazlı və dinamik inkişaf meyarları üzrə həyata keçirilir. Azərbaycanda regional inkişafın

tənzimlənməsinin iqtisadi üsul və vasitələrinə üstünlük verilir. Başqa sözlə, regionda təkrar istehsalat təsirlər subyektlərin iqtisadi maraqlarına vergilər, güzəştlər, subvensiyalar, kreditlər vasitəsilə göstərilir. Mərkəzi və yerli idarəetmə orqanlarının sahibkarlıq fəaliyyətinə birbaşa müdaxiləsi aradan qaldırılır. Bu baxımdan, iqtisadi münasibətlərin səviyyəsinə müvafiq dövlət nəzarəti mexanizmi tətbiq etmək, bazar münasibətlərinin inkişafına mənfi təsir göstərəcək halların qarşısını almaq, vətəndaşların və hüquqi şəxslərin qanuni mənafelərini qorumaq məqsədi ilə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 17 iyun 1996-cı il tarixli 463 nömrəli "İstehsal, xidmət, maliyyə-kredit fəaliyyətinə dövlət nəzarətinin qaydaya salınması və əsassız yoxlamaların qadağan edilməsi barədə" Fərmanı xüsusilə əlamətdardır. Qeyd olunan məqsədlə həmin fərmanın verilməsindən davamlı olaraq sistemli tədbirlər görülür. Son dövrlər sahibkarların fəaliyyətinə əsassız müdaxilələrin qarşısının alınması baxımından Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2015-ci il 26 oktyabr tarixli fərmanı ilə təsdiq edilmiş "Sahibkarlıq sahəsində aparılan yoxlamaların dayandırılması haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu daha təsirli və qəti addım olacağı gözlənilir. Belə ki, bu qanunda insanların həyat və sağlamlığına, dövlətin təhlükəsizliyinə və iqtisadi maraqlarına mühüm təhlükə yaradan hallar üzrə aparılmasına yol verilən yoxlamaların siyahısını müəyyənləşdirilmiş, hər hansı kənarlaşmanın qarşısının qətiyyətlə alınmasının normativ-hüquqi bazası möhkəmləndirilmişdir.

Regional sosial-iqtisadi proseslərin tənzimlənməsində istifadə olunan göstəricilərə, ilk növbədə ÜDM istehsalı və istifadəsi, məşğulluq və investisiya alışığı, regionun resurs (təbii və texnogen) və istehsal ensialı, bank faizinin dərəcəsini xarakterizə edən təricilər aid edilməlidir. Əlbəttə, makroiqtisadi niti səciyyələndirən bu göstəricilər, çoxsaylı və təklif xarakterli regional prosesləri səciyyələndirən təricilərlə tamamlanmalıdır. O cümlədən, istehsal əsasında adambaşına düşən ÜDM, istehlakın artması əsas kapitala investisiyaların artım templərinin nisbəti, əsas istehsal fondlarının köhnəlməsi dərəcəsi, müqayisəli qiymətlərlə sənaye məhsulunun fiziki həcm indeksi, zərərli işləyən müəssisələrin xüsusi çəkisi, regionun ixrac potensialının artımı. Maliyyə sahəsində regionda baş verən proseslərin tənzimlənməsində istifadə olunan göstəricilərə qiymətlərin səviyyəsi, bank kreditləri faizi, regionun büdcə vəsaiti ilə təminatı, regionun debitor və kreditor, habelə vergi borcları.

Sosial sahədə regionu xarakterizə edən göstəricilərə: ÜDM-də əməyin ödənişinin xüsusi çəkisi, yaşayış minimumunun səviyyəsi, əhalinin ümumi sayında yaşayış minimumundan aşağı gəlirli əhəlinin xüsusi çəkisi, rəsmi qeydiyyatda alınmış işsizlərin sayı və bir iş yerinə düşən işsizlərin sayı, əhalinin təbii

azalması və miqrasiyası, regionun iqtisadi fəal və məşğul əhalisinin dinamikası, insan inkişafı indeksi.

Təbii resursları xarakterizə edən göstəricilər: faydalı qazıntıların və enerji daşıyıcılarının mövcudluğu, torpaq resursları, torpaqların keyfiyyəti, meşə resursları və su resurslarının mövcudluğu və istifadəsi vəziyyətini səciyyələndirməlidir.

Azərbaycan Respublikası regionlarının inkişafının maliyyə-kredit təminatı səviyyəsini, habelə həmin təminatın səmərəliliyinin səciyyələndirən göstəricilər sırasında bankların regionların tarazlı inkişafında rolunu əks etdirən göstərici qrupları özünəməxsus yer tutur. Tarazlı (balanslı) inkişaf regional istehsal və resurs potensialından istifadənin perspektivli istiqaməti kimi banklar fəaliyyət prioritetlərində nəzərə alınmalıdır. Bank sisteminin inkişafının intensivliyinin təhlili üçün təklif edilən metodikalarda, inkişafın tarazlıq meyarları üzrə qiymətləndirilməsi üçün müəyyən göstəricilərdən istifadə olunur. Məsələ ondadır ki, müştərilərin məmnunluğu və bank fəaliyyəti üçün ərazinin cəlbediciliyi göstəricilərinin çoxsaylı kəşimə nöqtələri vardır. Həmin nöqtələri aşkar etmək üçün bankların inkişafını xarakterizə edən göstəricilərin, müvafiq ədəbiyyatlarda təklif edilən təsnifatına uyğun olaraq dörd səviyyəyə, müxtəssər də olsa şərh etməyə ehtiyac vardır.

İlk səviyyə ölkənin və ya regionun bank sisteminin inkişaf səviyyəsini səciyyələndirən ilkin göstəricilər aid edilir. Bura, ilk növbədə regionda bank sistemi əməliyyatlarının miqyasını səciyyələndirən bank aktivlərinin mütləq kəmiyyəti; inflyasiya səviyyəsi və inflyasiya amilini nəzərə almadan bank əməliyyatlarının real miqyasında baş verən dəyişiklikləri səciyyələndirən-real aktivlərin kəmiyyəti; maliyyə əməliyyatlarının mümkün həcmi səciyyələndirən-hesabat dövründə əhalinin gəlirlərinin adambaşına kəmiyyəti; regionda qeydiyyatdan keçmiş bankların (habelə bir banka düşən filialların orta kəmiyyəti) sayı; regionda bank təsislərinin sayı; maliyyə axınlarının regionlar üzrə təmərküzləşdirilməsi səviyyəsini əks etdirən - bank təsislərinin ölkə üzrə ümumi sayında regionun xüsusi çəkisi; regionda bank filiallarının yaradılması mühitini səciyyələndirən - bankın baş ofisinin harada yerləşməsindən asılı olmayaraq regionda bank filiallarının sayı; regionda qeydiyyatdan keçmiş bankların kredit ayırmalarının həcmi; regionda bank sisteminin ixtisaslaşdırılması səviyyəsini əks etdirən - kreditlərin aktivlərdəki payı göstəriciləri aid edilir.

İkinci səviyyə göstəricilərinə (indekslərinə) regionda bank sisteminin inkişaf səviyyəsinin orta ölkə səviyyəsindən fərqi şərtləndirən amillərin və həmin fərqləri xarakterizə edən göstəricilərin əsasında hesablanan indekslər aid edilir. Həmin indekslərə, ilk növbədə: - regionda bank əməliyyatlarının miqyasını müqayisəli xarakterizə edən maliyyə resurslarının

həcmi indeksi; maliyyə axınlarının təmərküzləşdirilməsini və rəqabət səviyyəsini müqayisəli xarakterizə edən indeks (nəzərə alınır ki, təmərküzləşmə səviyyəsi yüksəldikcə rəqabət zəif, təmərküzləşmə səviyyəsi aşağı düşdükcə rəqabət güclü olur); real aktivlərin dinamikası indeksi.

Üçüncü səviyyə göstəriciləri (indeksləri) ümumi-ləşdirici xarakterlidir. Həmin göstəricilər sırasında yuxarıda sadalanan indekslərdən (maliyyə resurslarının həcmi indeksi, maliyyə axınlarının təmərküzləşdirilməsi indeksi, filialların sayı indeksi, qeyri-maliyyə əməliyyatlarının payı indeksi, real aktivlərin dinamikası indeksi) istifadə etməklə hesablanan -bank fəaliyyəti şəraitinin müqayisəli cəlbəciliyi indeksi xüsusi qeyd olunmalıdır. Dördüncü səviyyə göstəriciləri bank sisteminin inkişafının çəkili göstəricilərini əhatə edir. Bu səviyyədə təmsil olunan göstəricilərə, ilk növbədə 100 min adama düşən bank aktivlərinin kəmiyyəti; 100 min adama düşən bank təsisatlarının sayı, regionun bir bankına düşən bank aktivlərinin kəmiyyəti, əhali gəlirlərinin 1 milyon manatına düşən bank aktivlərinin kəmiyyəti, əhali gəlirlərinin 1 milyon manatına düşən bank təsisatlarının sayı aid olunur.

Bankın vəziyyətinin obyektiv qiymətləndirilməsinin metodiki və informasiya təminatının formalaşması proseslərində bir-birini şərtləndirən ziddiyyətli məqamlar vardır. Həmin məqamlara aydınlıq gətirilməsi sayəsində bu və ya digər bankın regionun istehsal və resurs potensialından istifadə səmərəliliyini yüksəltmək olar. Bu zaman bankın vəziyyətinin səciyyələndirilməsi təcrübəsində istifadə olunan bütün əsas göstəricilər təhlilə cəlb edilməlidir. İlk növbədə həmin göstəricilərin təsnifat əlamətləri (borc, likvidlik, rentabellik, borclanma, borcun ödənilməsi və s.) müəyyən edilməli, daha sonra isə regionda sosial-iqtisadi inkişafın tarazlığına pozitiv təsir edən meyillər dəyərləndirilməlidir.

Bankların balansı təkcə mühasibat hesabı olmayıb, həmçinin tarazlı inkişaf imkanlarının qiymətləndirilməsi üçün mühüm informasiya bazasıdır. Məhz həmin baza bankların dayanıqlığını xarakterizə edən göstəricilərin kəmiyyət ifadələrinə müqayisəli münasibət bildirməyə imkan verir.

İndi isə bankların dayanıqlığını xarakterizə edən göstəriciləri şərh edək. Bank sisteminin və ayrıca götürülmüş bankın dayanıqlığını səciyyələndirən əsas göstəricilərdən biri kapitalın kifayətliliyi göstəricisidir. Mühüm əhəmiyyətinə baxmayaraq kapitalın kifayətliliyi anlayışının şərhində fərqli yanaşmalara rast gəlmək mümkündür. Bankın kapitalının kifayətliliyi anlayışına münasibətdə daha geniş yayılmış yanaşma, onun aktiv əməliyyatlar üzrə müxtəlif xarakterli risklərin yaranması halında fəaliyyətin dayanıqlığını səciyyələndirən nisbi göstərici kimi qəbul edilməsidir. "Kapitalın kifayətliliyini – bankın öz vəsaitlərinin aktivlərə nisbətinin risk dərəcələri üzrə çəkili

göstəricilər üzrə" dəqiqləşdirməyi tövsiyə edən müəlliflərin (1, c. 339) mövqeyi konkretləşdirilməlidir. Bəzi qeyd-şərtlərlə kapitalın kifayətliliyini kapitalın kəmiyyəti və bankın riskə məruz qalması arasında asılılığı əks etdirən, bankın etibarlılığının ümumi qiymətləndirilməsində mühüm rol oynayan göstərici kimi təqdim edilməsi ilə razılaşmaq mümkündür. Belə ki, inkişaf etmiş ölkələrdə "kapitalın kifayətliliyi, konkret bankın riskləri adekvat olaraq qarşılamaq üçün zəruri hesab etdiyi səviyyə" hesab edilir (2, c. 141). Sonuncu yanaşma bu və ya digər bankın kapitallaşma səviyyəsini qiymətləndirmək baxımından əsas amilləri və atılacaq addımları konkretləşdirməyə imkan verir. İlk növbədə, kapitalın kifayətliliyinin bankın qəbul etdiyi əmanətlərin və hüquqi və fiziki şəxslərdən cəlb edilən müvəqqəti sərbəst maliyyə resurslarının həcmindən asılılıq dərəcəsi müəyyənləşdirilməlidir. Daha sonra isə kapitalın kifayətliliyinin bankın aktiv əməliyyatlar apararkən öz üzərinə götürdüyü risklərin ölçüsündən asılılığı müəyyən olunmalıdır. Bir sözlə, bank riskləri məqbul səviyyədə qarşılamaq üçün öz vəsaitinin optimal məbləğini müəyyənləşdirməlidir.

Kapitalın kifayət qədər olması kənar təsirlərdən asılı olmayaraq onun ödəniş qabiliyyətliliyinin davamlılığını təmin edir. Təcrübə göstərir ki, bankın kapitalının lazımi səviyyədə az olması onun makroiqtisadi və digər kənar təsirlərə həssaslığını artırır, fəaliyyətində rastlaşdığı risklərin nəticələrini neytrallaşdırmaq qabiliyyətini zəiflədir. Bankın kapitalının kifayət edəcək səviyyədə yüksək olması, bəzən onun kapital və kredit bazarında manevr qabiliyyətinə mənfi təsir edə bilər.

Adətən banklar, resurslardan səmərəli istifadə meyarını önə çəkərək kapitalın məbləğinin nisbətən az, nəzarət orqanları isə bank sisteminin dayanıqlığı meyarına üstünlük verərək, həmin məbləğin yüksək olmasını məqsədəuyğun hesab edirlər. Belə vəziyyət kapitalın məbləğinin müəyyənləşdirilməsini mümkün hədlər və nisbətlərin optimallığı məsələsinə gətirməyi mümkün edir.

Tarazlı regional inkişafın prioritet hesab edildiyi Azərbaycan Respublikasında dayanıqlı bank fəaliyyətinin təminatı maliyyə bazarındakı reallıqları və yaxın perspektivə gözlənilən meyilləri nəzərə alaraq risklərin idarə edilməsi sisteminin təkmilləşdirilməsi üzrə tədbirlərin əhatə dairəsindən əhəmiyyətli dərəcədə asılıdır.

Araşdırmalar göstərir ki, regional şəbəkəyə malik bankın inkişaf strategiyasının əsaslandırılması prosesində tarazlı regional inkişaf və dayanıqlı bank fəaliyyətinin birgə tənzimlənməsi məqsədəuyğundur. Bu baxımdan strateji inkişaf strategiyasına uyğun profilaktik, cari və gələcəkdə həyata keçiriləcək tədbirlərin regional iqtisadiyyatın inkişafı prioritetləri ilə uzlaşdırılması imkanları reallaşdırılmalıdır.

Bu məqsədlə informasiya-monitorinq sisteminin imkanlarından istifadə edilməli, zəruri göstəricilər

müəyyən edilərək monitoring aparılmalıdır. Həmin göstəricilərə - riskləri şərtləndirən və ya artıran amillər, hər bir risk kateqoriyası üzrə detallaşdırılmış məlumatlar (o cümlədən, risk təhlili cədvəlini və risk xəritəsini əks etdirən məlumatlar), bankın üzərinə götürəcəyi risk çəkisi, qəbul olunmuş risklər üzrə zərərlərin yuxarı həddi, regionda biznes prosesləri üzrə risklər və bankların dayanıqlığını əks etdirən normativ, şərti-sabit xarakterli və bu kimi bir sıra digər göstəricilər aid edilə bilər.

Haqqında danışılan analitik bazanın dolğunluğunu təmin etmək üçün Mərkəzi Bankın müəyyənləşdirdiyi normativlər, o cümlədən, kapitalın kifayətliliyi normativi, resursların cəlb edilməsi və habelə yerləşdirilməsi prosesində əsas risklərin məhdudlaşdırılması normativləri, bankın xüsusi kapitalının mütləq və nisbi səviyyəsi və i.a nəzərə alınmalıdır.

Həmin göstəricilərin representativliyi və əhəmiyyətli dərəcədə onunla şərtlənən informativliyi, inkişaf strategiyasının əsaslandırılmasında həlledici əhəmiyyətə malikdir. Tarazlı və dayanıqlı inkişaf çoxvariantlı ssenarilərin imitasiyasını, sonuncu isə representativliyi və informativliyin məqbul səviyyəsinin əldə olunmasını tələb edir. Nəzərə almaq lazımdır ki, tarazlı regional inkişaf və dayanıqlı bank fəaliyyətinin birgə tənzimlənməsi çoxsaylı variantlar arasında seçimi nəzərdə tutmalıdır. Çoxvariantlı regional inkişaf ssenarilərini müqayisəli qiymətləndirmək məqsədi ilə digər metod və vasitələrlə yanaşı imitasiya modelləşdirilməsinin metodiki təminatından istifadə üzrə geniş imkanların olduğu qeyd edilməlidir.

Konkret halda tarazlı regional inkişaf və dayanıqlı bank fəaliyyətinin birgə tənzimlənməsi sisteminin prioriteti iqtisadi, sosial və maliyyə institutlarının etibarlığını, habelə bankların iqtisadi təhlükəsizlik meyarlarına uyğun dayanıqlı fəaliyyətinin təminatını yaxşılaşdırmaqdır. Bankların regional şəbəkəsinin ərazinin dayanıqlı inkişafına xidmət səviyyəsinin yaxşılaşdırılması isə, öz növbəsində müvafiq tənzimləmə mexanizminin dinamik fəaliyyət mühitinə reaksiyasının əsaslandırılması və çevikliyi dərəcəsi ilə əlaqədardır.

Araşdırmalar göstərir ki, "müasir pul – kredit siyasəti iqtisadiyyatın tənzimlənməsinin iki variantının (monetar və keynsçi) sintezinə və onların kompleks tətbiqinə əsaslanmalıdır. Belə siyasətin mahiyyəti, ən qısa şəkildə demiş olsaq, ondan ibarətdir ki, pul – kredit mexanizmi real sektorun investisiya təminatının artırılmasına yönəldilməlidir. Yaxın gələcəkdə müəssisələrin və bankların investisiya aktivlərinin artırılması məqsədilə (xüsusi bank krediti və bank lizinqi sahəsində) kompleks tədbirlər sistemi həyata keçirməli, bankların donor funksiyası canlandırılmalıdır" (3, s.24).

Müasir bank fəaliyyətinin tənzimlənməsi sisteminin təhlili prosesində, gözlənilən sinergetik effektə münasibət bildirmək üçün maliyyə-kredit üsulları ilə

yanaşı regionda iqtisadi fəallıq mühitinin xarakteristikası və dayanıqlı bank sisteminin həmin mühitə təsirinin qiymətləndirilməsi vasitələri tətbiq olunmalıdır. Regionda fəaliyyət göstərən təsərrüfatçılıq subyektlərinin iqtisadi sərbəstliyi artdıqca, onların fəaliyyətinin tənzimlənməsində dövlətin iştirakı dərəcəsi azalmaya bilər. Əksər hallarda haqqında danışılan iştirakdakı fəallıq, bu və ya digər sahəyə stimullaşdırıcı təsirlərin gücləndirilməsində ifadə olunur. Aqrar sahəyə artan dövlət himayəsi və regionların sosial-iqtisadi inkişafı üzrə dövlət proqramları üzrə tədbirlərin maliyyələşdirilməsi buna misal göstərilə bilər. Digər tərəfdən banklarda, xüsusilə kommersiya banklarında "dövlətin iştirakının güclənməsi bazar prinsiplərindən geri çəkilmək deyildir. Nümunə üçün deyək ki, inkişaf etmiş bir sıra ölkələrdə maliyyə bazarının lisenziyalasdırılmış iştirakçılarının məcmu kapitalında dövlətin payı böyükdür və ya kifayət qədər hiss olunandır" (4, s.133).

Tarazlı regional inkişaf və dayanıqlı bank fəaliyyətinin tənzimlənməsinin metodiki təminatında birgə istifadə olunan üsul və vasitələr heç də az deyildir. Tənzimləmənin məqsədli proqram, balans, normativ üsulları bu qəbildəndir. Tarazlı regional inkişaf və dayanıqlı bank fəaliyyətinin tənzimlənməsinin qeyri-müstəqim üsulları, o cümlədən kreditə görə faiz və kredit güzəştləri, ehtiyatlara görə ödəmələr bu baxımdan diqqətə layiqdir. Ümumiyyətlə, banklar sərbəstləşən maliyyə resurslarını cəmləmək və inkişafın prioritet istiqamətlərinə yönəltməklə, ölkənin və regionun sosial-iqtisadi inkişafında həm istehsal, həm də maliyyə innovasiyalarının stimullaşdırılması üçün potensial əlverişli mühit formalaşdırır. Təsədüfi deyildir ki, iqtisadi inkişafın Azərbaycan modelində "iqtisadiyyatın kapitallaşma tələbatına uyğun maliyyə resurslarına çıxışın yeni mexanizmlərinin və institutlarının təşviqinin təmin olunması, xüsusilə regionlarda bu prosesin sürətlənməsinə diqqət verilməsi pul siyasətinin əsas istiqamətlərindən" (5, s.189) biri kimi qəbul edilir.

Tənzimləmə sisteminin səmərəliliyi makro və mikroiktisadi yanaşmaların üzvi vəhdətindən, daha doğrusu həmin yanaşmaların fərqli meyarlarının uzlaşdırılması dərəcəsindən asılıdır. Nəzərə almaq lazımdır ki, çoxmeyarlı yanaşma zamanı, tarazlı regional inkişaf və dayanıqlı bank fəaliyyətinin hər bir meyarı üzrə, bir sıra hallarda xüsusi tənzimləmə alətlərini tətbiq etmək lazım gəlir.

Regional siyasətin həyata keçirilməsində bank sisteminin fəaliyyətinin koordinasiyasında Mərkəzi Bankın rolu, antiböhran idarəetməsində özünü daha əyani şəkildə büruzə verir. Bu rol, ilk növbədə dünya iqtisadi böhranın milli iqtisadiyyata təsirlərinin azaldılmasında ifadə olunur. Azərbaycanda yerinə yetirilən tənzimləmə siyasəti bu baxımdan:

- inflyasiyanın aşağı səviyyəsini təmin etmiş;

- idxal mallarının bahalaşmasını ləngitmiş;
- xarici valyutalarla kreditləşmə üzrə borc yükünü optimallaşdırmağa imkan yaratmışdır.

Azərbaycan Respublikası regionlarının inkişafının maliyyə-kredit təminatının səmərəliliyinin yüksəldilməsində tarazlı regional inkişaf və dayanıqlı bank fəaliyyətinin birgə tənzimlənməsi aşağıdakı imkanları şərtləndirir:

- ortaq potensiallı regionların resurslarının istifadəsində allokasiya effektinin reallaşdırılması;

- ekoloji rəqlamentli təsərrüfatçılığın rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsi;
- korporativ idarəetmə mühitinin yaxşılaşdırılması;
- maliyyə resurslarının idarə edilməsində manevr imkanlarının genişlənməsi;
- bankların borclarını ödəmək qabiliyyətinin güclənməsi;
- bank xidmətlərinin rəqabət qabiliyyətinin artırılması və i.ə.

ƏDƏBİYYAT

1. Тарасов, В.И. Деньги, кредит, банки. Минск, Мисанта, 2003. 512 с. 2. Свиридов О.Ю. Банковское дело: учеб. пособие. / О.Ю. Свиридов. Р-н/Д.: Финансы и кредит, 2010. 256 с. 3. Abdullayev Ş.Ə. Bankların resursları və onların idarə olunması. Bakı, Çarşıoğlu, 2008, 188 s. 4. Ильясов С.М. Устойчивость банковской системы: механизмы управления, региональные особенности. Москва, ЮНИТИ-ДАНА, 2001, 255с. 5. İnkişafın Azərbaycan modeli. Bakı, "Azərbaycan" qəzeti, 2010, 204s.

Информационные и методологические аспекты совместного регулирования устойчивой деятельности банков

А. Э. Кулиева

В статье отмечается взаимоотношения сбалансированного и устойчивого развития научно-теоретического положения, а так же последствия политики регионального развития в Азербайджане. В стране исследованы сбалансированное региональное развитие и возможности регулирования устойчивой банковской деятельности, определены направления решения информационных проблем и реализация методологических возможностей.

Ключевые слова: регион, регулирование, сбалансирование, устойчивое развитие, банковская система.

Information and methodological aspects of joint regulation of steady activity of banks

A. E. Guliyeva

In article it is noted relationship of the balanced and sustainable development of scientific-theoretical situation, and also consequences of policy of regional development in Azerbaijan. In the country the balanced regional development and possibilities of regulation of steady bank activity are investigated, the directions of the solution of information problems and realization of methodological opportunities are defined.

Key words: region, regulation, balancing, sustainable development, banking system.